

Тарас ГАРАСИМІВ

Національний університет “Львівська політехніка”,
заступник з науково-педагогічної роботи
директора Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму,
доктор юридичних наук, професор,
e-mail: Taras.Z.Harasymiv@lpnu.ua,
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4627-4774>

ЦІННІСНІ ВИМІРИ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ

<http://doi.org/10.23939/law2024.41.049>

© Гарасимів Т., 2024

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз дефініції правомірної поведінки, осмислення її критеріїв, видів, механізму формування та реалізації у сучасних обставинах. Правомірна поведінка як вид соціальної поведінки є складним процесом взаємодії людини та права. Ця взаємодія полягає у впливі права на поведінку індивідуума, який, керуючись ustalеною в його свідомості системою цінностей, вибирає власну модель поведінки. Саме цінності формують та характеризують внутрішній світ індивідуума: його духовний стан, волю, почуття, розум, ставлення до макрокосмосу. З іншого боку, індивідуум, перебуваючи у соціумі, здійснюючи певні вчинки та виконуючи конкретні дії, не завжди може бути освіченим щодо регулювання їх правом, але здебільшого здатний проаналізувати власну поведінку та оцінити її стосовно шкоди чи користі для інших членів суспільства.

Правомірна поведінка є основою правопорядку сучасного громадянського суспільства та правової держави. Саме через повсюдне дотримання правомірної поведінки держава спроможна реально та оптимально виконувати делеговані їй функції, а право – реалізовувати своє пряме призначення. Відтак державно-правові інституції, усвідомлюючи, що запорукою їх ефективності є здатність приймати справедливі закони та правильні рішення, яких дотримуватимуться соціум, повинні діяти у такий спосіб, який максимально стимулюватиме правомірну модель поведінки. Суспільна роль правомірної поведінки безпосередньо пов'язана із соціальним призначенням права. У процесі його здійснення досягаються цілі та завдання правового регулювання. Правомірна поведінка індивідуума відповідно до її результатів та об'єктивного значення, і є фактично правом у дії. Правомірна поведінка є соціально корисною діяльністю індивідуума, цілеспрямованою на забезпечення державних, правових, громадських і особистих інтересів, цінностей та цілей. Вона є цінністю для права саме тому, що сама особистість для неї є реальною цінністю.

З'ясовано, що правомірна поведінка ґрунтується на таких основних ціннісних елементах: правосвідомості та правовій культурі; розумінні індивідуумом того, що його права та свободи гарантовані законами та можуть оптимально реалізовуватися на практиці; свободі вибору, що дає індивідууму можливість діяти на власний розсуд й без

будь-якого втручання; наявності особливих взаємовідносин між владою та індивідумом, коли останній є рівноцінним партнером держави, який бере участь у прийнятті рішень, а також в інших процесах, здійснює контроль за діяльністю держави та її інститутів.

Ключові слова: людина; право; поведінка; правомірна поведінка; цінності; правові норми; свобода вибору; суспільно корисне діяння; законність; соціально активна правомірна поведінка; звичаєва правомірна поведінка; конформістська правомірна поведінка; маргінальна поведінка.

Постановка проблеми. Активізація глобалізаційних трансформацій, внесення істотних змін до різних сфер суспільного буття потребують переосмислення правової цінності поведінки людини. Правомірна поведінка – це визначальна умова побудови правової держави та необхідний чинник громадянського становлення особистості, її морально-етичної саморегуляції у межах “людина – право” та “громадянин – закон”, а також її гуманістичної спрямованості до навколишнього середовища, що дасть змогу побудувати справді демократичну державу та розвинути громадянське суспільство. Тому першочерговим завданням сучасної юридичної теорії та практики має бути формування у соціумі ціннісного ставлення до права, базисом якого є плекання у соціумі правомірної поведінки.

Аналіз дослідження проблеми. Поведінка людини – складний соціальний феномен, який є предметом дослідження багатьох вчених різних галузей. Серед представників правничої науки, які вивчали проблему правомірної поведінки і пов’язаних із нею категорій, що стали базисом цієї наукової розвідки, варто виокремити таких українських вчених, як: В. Бабкін, С. Бобровник, О. Варич, В. Головченко, А. Заєць, О. Кваша, Ю. Козенко, О. Копиленко, О. Костенко, Н. Муринець, О. Омельчук, Н. Оніщенко, Р. Панчишин, О. Петришин, П. Рабінович, В. Тацій, Н. Теремцова, Г. Свириденко, В. Сіренко, Ю. Шемшученко, О. Ющик та ін. Також використано праці зарубіжних дослідників: П. М. Блау, Ч. Х. Кулі, Дж. Г. Мід, Б. Ф. Скіннер, Е. Торндайк, Дж. Б. Уотсон, Дж. К. Хоманна. Відзначаючи здобутки вказаних науковців у формуванні сучасного розуміння феномену правомірної поведінки, акцентуємо на доцільності спрямування пізнавального потенціалу на певне доповнення, переосмислення чи розроблення тих аспектів, що залишилися поза їхньою увагою. Означене й зумовило актуальність теми цієї статті.

Метою статті є здійснення теоретико-правового аналізу дефініції правомірної поведінки, осмислення її критеріїв, видів, механізму формування та реалізації у сучасних обставинах.

Виклад основного матеріалу. Розуміння правомірної поведінки, що розвивалося із поступом правового прогресу, удосконаленням праворозуміння, формуванням систем джерел права, зростанням ефективності юридичної техніки та оптимізацією національного законодавства, не було константним у різних координатах простору та часу, і не залишалося незмінним упродовж історичного поступу. Тому доцільно з’ясувати ціннісне наповнення та соціальну значущість феномену “правомірної поведінки”.

У різні історичні періоди рушійними силами прогресу були різні чинники – міфологія, філософія, релігія, культура, і, звісно, право. Останнє (навіть архаїчне, початкове) формує систему цінностей, норм й установок членів суспільства. Так, у нормативній системі суспільства вагому роль в соціальній регуляції відіграють правові ідеали та норми, що відображають особливості правової ментальності цивілізації певної історичної епохи. Правова ментальність полягає передусім в усвідомленні необхідності строго виконувати дезидерати суспільного порядку, і відтак – законності, законодавства (національного, міжнародного), ступеня втілення начал “вселюдськості” [1, с. 13]. Отже, правомірна поведінка як вид соціальної поведінки є складним процесом взаємодії людини та права. Ця взаємодія полягає у впливі права на поведінку індивідуума, який, керуючись

усталеною в його свідомості системою цінностей, вибирає власну модель поведінки. Саме цінності формують та характеризують внутрішній світ індивідуума: його духовний стан, волю, почуття, розум, ставлення до макрокосмосу [2, с. 49]. З іншого боку, індивідуум, перебуваючи у соціумі, здійснюючи певні вчинки та виконуючи конкретні дії, не завжди є обізнаним щодо регулювання їх правом, але здебільшого здатний проаналізувати власну поведінку та оцінити її стосовно шкоди чи користі для інших членів суспільства.

Саме право є модусом розвитку, регламентації та охорони суспільних відносин, які виникають під час взаємодії між індивідуумами або соціальними групами. Тому право здатне регулювати суспільні відносини, що впливають як на поведінку окремих індивідуумів, так і соціальні групи, дії яких формують суспільні відносини. За таких умов поведінка людини є безпосереднім об'єктом правового регулювання і визначальним чинником, внаслідок якого індивідуум входить у сферу дії права.

Водночас поведінка набуває юридичної цінності тоді, коли її можна оцінити з позиції вимог правових норм. Останні можуть впливати лише на вольові дії індивідуума, які підконтрольні його свідомості. Так, якщо індивідуум не контролює власні дії, то і правовий припис не може реалізувати. Тобто, з одного боку, право зумовлює, заохочує та забезпечує суспільно корисні вчинки, а з іншого – блокує ті соціально небезпечні вчинки, що регулюються та контролюються свідомістю та волею індивідуума.

Вплив права на поведінку індивідуума передусім полягає у тому, що воно інформує його про правомірне (правильне, дозволене чи заборонене) у поведінці. Це надає людині правильні орієнтири щодо навколишнього середовища, комфортного існування, тобто дає змогу індивідууму приймати рішення, які не суперечать дезидератам закону. Дозволяючи чи забороняючи певну поведінку, право сприяє формуванню в індивідуумів позитивної ідеології: особистісних установок, принципів, ідеалів, що спонукають людину до правомірної поведінки, яку безпосередньо заохочує держава. Обмежуючи певною мірою індивідуальну свободу індивідуума та встановлюючи відповідні санкції для правопорушників, право мотивує індивідуумів утримуватися від неправомірних діянь, а також зумовлює їх безпосередню зацікавленість у правомірній поведінці [3, с. 611].

Попри те, що категорію “правомірна поведінка” по-різному тлумачать у тих чи інших правових системах, сутність її фактично є аналогічною. Дефініція римського права “*legitimus*” (такий, що відповідає закону, законний) відтворюється та закріплена у формі юридичної аксіоми, яка визначає те, що є допустим, дозволеним із позиції позитивного та природного права. “Правомірна” поведінка із німецької юридичної термінології дослівно перекладається як “виміряна правом”. У французькій юриспруденції дефініції “правомірний” та “законний” позначають термінами “*legalite*”, “*legitim*”, що у буквальному перекладі означають “юридично обґрунтований”, “закріплений законом” чи “такий, що відповідає закону”. Натомість англійське право застосовує дефініцію “*law-abiding*”, тобто “законослухняна поведінка”, яка цілком узгоджується із дезидератами права [4, с. 11].

Можемо стверджувати, що правомірна поведінка оснований на таких найважливіших ціннісних елементах: правосвідомості та правовій культурі; розумінні індивідуумом того, що його права та свободи гарантовані законами та можуть оптимально реалізовуватися на практиці; свободі вибору, що дає можливість індивідууму діяти на власний розсуд й без будь-якого втручання; наявності особливих взаємовідносин між владою та індивідуумом, коли останній є рівноцінним партнером держави, який бере участь у прийнятті рішень, а також в інших процесах здійснює контроль за діяльністю держави та її інститутів [5, с. 8]. Відтак правомірну поведінку можна визначити як соціокультурний феномен, позитивний життєвий досвід людини у сфері соціальної дії права, що оснований на свідомій реалізації правових цінностей.

Така поведінка зазвичай потребує посиленої людської діяльності. Людина як особистість великою мірою формується саме через широке застосування правових норм у власному житті, що ґрунтується на індивідуальній ініціативі їх виконання, усвідомленості вагомості, корисності та соціального призначення права у соціумі. Правомірна поведінка є суспільно корисним діянням,

спрямованим на задоволення особистих і суспільних, правових і державних цінностей, інтересів й цілей. Вона є особливою цінністю для права, позаяк саму людину, її права і свободи законодавець проголосив як найвищу цінність.

Погоджуємося із більшістю вчених у тому, що правомірна поведінка є різновидом соціальної поведінки, яка відповідає приписам правових норм, забезпечує законність, правопорядок, права та свободи людини й громадянина, а також є визначальною умовою побудови правової держави і розвитку громадянського суспільства. Правомірна поведінка як соціальна цінність проявляється у таких її аспектах: свідомості, добровільності, позитивності, здатності задовольняти особисті інтереси, суспільні запити, зовнішніх виявах – діях чи бездіяльності, допустимості або схваленні з огляду на державні інтереси тощо. Визначальною особливістю правомірної поведінки є її прояв, підконтрольність свідомості та волі. Комплекс цих ознак визначає межі тих реальних соціальних актів людської поведінки, що потребують правового опосередкування, здатні сприймати регуляторний вплив правових модусів й регулюються правом [6, с. 168]. Звідси правомірна поведінка є правовою цінністю, тоді як протиправна поведінка – антиподом, і лише перша може приносити суспільну користь та сприяти позитивному розвитку індивідуума.

Правомірна поведінка – це широкомасштабна, усвідомлена, соціально корисна поведінка (дія або бездіяльність) індивідуальних чи колективних суб'єктів, яка відповідає принципам права та правовим нормам й гарантується і забезпечується державою. З огляду на таку дефініцію правомірної поведінки можемо виокремити її характерологічні ціннісні ознаки:

1) *соціальна корисність правомірної поведінки*. Суспільна корисність полягає у тому, що ця поведінка реалізується без порушень правових приписів, за неї виконуються юридичні обов'язки та чітко дотримуються правові заборони. Відтак правомірна поведінка елімінує суспільно шкідливу поведінку, робить її неприйнятною для індивідуумів, соціальних груп та соціуму загалом. Широкомасштабність правомірної поведінки полягає у тому, що вона виконує домінуючу роль у суспільстві. Більшість індивідуумів, раціонально дивлячись на правову дійсність, вибирають саме таку форму власної поведінки;

2) *об'єктивність правомірної поведінки* – це оптимальна реалізація юридичних прав та ефективне виконання юридичних обов'язків, що є необхідною об'єктивною умовою розвитку та функціонування прогресивного суспільства у сучасних глобалізаційних викликах;

3) *суб'єктивність правомірної поведінки* полягає в усвідомленій діяльності індивідуумів, що характеризується правильною мотивацією поведінки, внутрішнім здоровим психічним ставленням людини до вчинку та його можливих наслідків;

4) *відповідність проявів поведінки (поведінкових діянь) вимогам правових норм*, тобто усі форми поведінки повинні відповідати законнимdezидератам і суспільним засадам, що дає змоги досягти позитивного правового результату. Зважаючи на це, правомірна поведінка чітко регулюється нормами права, які уповноважують, зобов'язують або забороняють;

5) *гарантованість й забезпеченість правомірної поведінки державою*, яка абсолютно зацікавлена у популяризації та дотриманні правомірної поведінки у соціумі. За допомогою різних засобів, зокрема державного примусу, держава заохочує, гарантує й забезпечує застосування, дотримання та виконання правових норм, що сприяє формуванню правомірної поведінки людини і забезпечує правопорядок у суспільстві.

Іншою важливою характеристикою правомірної поведінки є її структура, що передбачає об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Об'єктом є явища довколишнього середовища, на які цілеспрямовані правомірні вчинки – нематеріальні та матеріальні блага, а також суспільні відносини. А об'єктивною стороною виступає зовнішня форма вираження правомірних вчинків – дії або бездіяльності; корисний результат від них; причинний зв'язок між діями та їхніми наслідками. Суб'єктами – це фізичні та юридичні особи, які є дієздатними й деліктоздатними, здатні реалізовувати свої права, виконувати обов'язки і відповідно брати на себе юридичну

відповідальність. Суб'єктивна сторона передбачає певні мотиви дії чи бездіяльності суб'єкта права, внутрішнє психологічне ставлення до норм права та особистого вчинку.

Ми акцентували, що правомірна поведінка – це широкомасштабна поведінка, тобто масове суспільне явище. Жодне суспільство не змогло би функціонувати, якби індивідууми не дотримувались його нормативних вимог. Правомірна поведінка – це особлива з'єднвальна ретязь між правовою нормою і її соціальним діянням, яка забезпечує реалізацію цілей певної норми. Вона є результатом відтворення у соціальному бутті потреб законності, а вся сукупність правових дій забезпечує правовий порядок у суспільстві.

Адаптація індивідуума у суспільстві, комфортність його перебування в ньому передусім характеризує те, як він у своїй поведінці керується почуттям відповідальності, що проявляється у діяннях людини та усвідомленні їх соціальних наслідків. Відповідальність дає можливість людині на рівні свідомості контролювати власну поведінку, а на рівні совісті – власну гідність та честь. За сучасних глобалізаційних викликів індивідуум дедалі частіше стикається із проблемами відповідальності, реалізацією своїх права і свобод, елімінацією їх застосування, що завдає шкоди іншим суб'єктам права. Постмодерне суспільство, на жаль, ще не виховало достатньої внутрішньої та зовнішньої культури поведінки сучасної людини, внаслідок чого втрачає справдешні ціннісні виміри.

Культура поведінки як невід'ємна складова культури людини є зовнішнім виявом духовного надбання індивідуума та його внутрішнього потенціалу. Вона являє собою сукупність форм життєвої поведінки людини (у побуті, праці, комунікації з іншими), в якій іззовні відображаються моральні та естетичні норми поведінки. Моральні норми характеризують зміст діянь (вчинків), мотиви поведінки, натомість культура поведінки розкриває, у який спосіб ці моральні дезидерати реалізуються у поведінці, яка її форма, наскільки природно та органічно такі вимоги гармонізувалися із способом життя індивідуума, стали його повсякденними життєвими регулами.

Цивілізована (розвинена) правомірна поведінка суб'єкта права полягає у вчиненні дій без порушення прав інших на основі переконаності, морально-етичних принципів, гуманістичних обов'язків – не вбий, не обмануй, не вкради тощо. Їхня значущість залежить безпосередньо від дотримання чинних писаних правил, активного виконання громадських обов'язків, розділення та підтримки суспільних уявлень про добро і зло, цінування справедливості та відповідальності.

Серед ціннісних ознак правомірної поведінки ми визначили суспільну значущість, що має два виміри – соціальну корисність та соціальну шкідливість. Із формалістичної юридичної позиції соціальна поведінка є правовою лише тоді, коли вона чітко регламентована правовими нормами, а умови та ознаки діянь (вчинків) передбачені положеннями нормативно-правих актів.

Правомірна поведінка істотно впливає не лише на соціально значущі відносини, але й виконує роль суб'єктивного важеля – реалізації індивідуумами власних інтересів, а відтак завбачує для них певні юридичні наслідки. Серед вагомих правових наслідків – реакція держави стосовно результатів правомірної поведінки у формі стимулювання, заохочення, охорони суспільно корисних діянь або вживання заходів юридичної відповідальності за шкідливі дії.

Правомірна поведінка людини – це завше свідоме волевиявлення, що власне і відрізняє її від інших дій, приміром рефлексивних чи інстинктивних. Зазнаючи впливу зі сторони права, індивідуум повинен співвідносити власні вчинки з ним та дотримуватися його норм. Конкретні вчинки у межах закону набувають змісту відповідно до різних рівнів активності. Правова норма позначається на певній обставині щодо її виконання – здійснювати конкретні дії або можливості ухилитися від них. Тобто суб'єкт має право вільного вибору щодо тієї чи іншої дії (застосування правових норм відповідно до власних установок). Правові норми уповноважують індивідуума самому приймати рішення, на підґрунті яких можуть виникати відповідні права та обов'язки.

Основним показником розвиненого громадянського суспільства є поведінка індивідуума у правовій дійсності, усвідомленість його вчинків, громадянська позиція (готовність чи неготовність сприймати певні зміни). За рівнем активності входження індивідуума до правової реальності у

науковому дискурсі здебільшого виокремлюють чотири види правомірної поведінки: право-соціально активну, звичаєву, конформістську та маргінальну.

Перша є найвищим рівнем правомірної поведінки, що репрезентує суспільно корисну, гармонійну із державними та суспільними інтересами, діяльність у правовій матерії. Вона є передусім ініціативною поведінкою, що нерідко стає істотною зміною у правовій системі. Право-соціальна активність характеризується високим рівнем правосвідомості (всебічних, неухильних правових переконань), коли індивідууми чітко дотримуються права, активно використовують визначені ним можливості, правильно застосовують правові норми у своїй щоденній поведінці.

Ця поведінка зазвичай передбачає такі компоненти: 1) індивідуальна активність індивідуума у правовій дійсності (дотримання суспільної моралі та законності, голосування під час виборів і референдумів, постійне анонсування правової та суспільної інформації, підтримка чи опротестування петицій тощо); 2) підтримка, здійснення впливу на функціонування чи зміни державно-правових інституцій, реалізацію реформ, захист громадянських, політичних, соціальних і культурних прав і свобод людини, участі громадян в управлінні як суспільними, так і державними справами; 3) активність індивідуума у правотворчості й правореалізації (участь в обговоренні та прийнятті законопроектів, різних державних і суспільно значущих рішень, охороні правопорядку, реалізації завдань правових інституцій, виборах тощо); 4) активність у діяльності альтернативних чи паралельних державних і суспільних структур (комітетах, радах місцевого самоврядування, експертних суспільних радах, групах забезпечення порядку, правозахисних організаціях, волонтерство тощо).

Звичаєва поведінка полягає у тому, що індивідуум вибирає найраціональніший і найпрактичніший для нього варіант поведінки, тобто діє вибірково. Звичка формується внаслідок системного повторення дій у звичних умовах. Людина у таких обставинах лише на початку обмірковує власні вчинки, а пізніше діє на основі сформованої звички, “поводить себе саме так, а не інакше”. Позитивні діяння, ґрунтовані на виконанні нормативних приписів (правових норм), потребують волевиявлення, ініціативи, діяльної активності, творчості індивідуума, відтак ці соціально значущі цінності правомірної поведінки не завжди можуть досягатися лише звичкою дотримуватися закону.

Конформістська правомірна поведінка – це пасивне дотримання індивідуумом правових норм, акомодация, підлаштування власної поведінки до суспільно усталених норм. Тобто у соціально-правових відносинах індивідуум вчиняє правомірно тому, що так діє більшість. Зауважимо, що конформізм як соціально-психологічну категорію потрібно чітко відрізнити від поняття конформності. Конформістська поведінка вказує на громадсько несформовану особистість: узгодження власної поведінки з поведінкою інших, що ґрунтується на пасивному ставленні до правового порядку, намаганні уникнути засудження у соціумі чи певній групі, страху втратити близьких або знайомих тощо. Зі свого боку, це призводить до ситуативної поведінки, яка залежить від зовнішнього впливу чи прикладу. У протилежній особистості, яка володіє виразною системою ціннісних установок, що можуть збігатися з думкою інших, відповідати їхній позиції, конформна позиція суб'єкта права не дає змоги протиставляти власну думку думкам інших, він відстоює власну модель поведінки, здійснює свідомий особистий вибір. Соціально-правовий конформізм – це соціально корисне явище, позаяк індивідуум, піддаючись впливу поглядів і позицій інших, дотримується правових вимог і цим самим реалізовує їх у житті. Разом з тим, конформістська поведінка, будучи взірцем для соціуму, не є для нього бажаною.

Маргінальної поведінки дотримується індивідуум, який, опинившись на межі двох чи кількох культур, елімінував установки, на яких вихований, проте не зумів увійти у нове середовище чи не був прийнятий. Визначальними характеристиками “маргіналів” є: почуття самотності, стан психологічного дискомфорту, внутрішня соціальна нестабільність, схильність до аморальної поведінки. Вони не здатні опанувати суспільні цінності, культурні традиції та соціальні навички поведінки середовища, в якому перебувають. “Маргінальна” особистість є соціально напруженою та часто вступає у конфлікт із довколишнім середовищем, і нерідко внутрішньорольовий конфлікт стає злочинним. На жаль, маргінальний статус став нормою великої кількості людей, у моральному

аспекті вони відірвані від власного соціального коріння. Тому вони потенційно готові до здійснення правопорушення, депресії або проявів агресії. У правовому аспекті маргінальність характеризується своєрідним перехідним проміжком між правомірною та протиправною поведінкою людини, яка зумовлена особистою соціально-психологічною деформацією.

Серед осіб, яким притаманна маргінальна поведінка, значну частину становлять ті, хто перебуває на межі між “добром і злом”. Така поведінка характеризується тим, що індивідуум співвідносить власні погляди із нормами чинного законодавства через страх перед юридичною відповідальністю [6, с. 169].

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що правомірна поведінка є основою правопорядку сучасного громадянського суспільства та правової держави. Саме через повселюдне дотримання правомірної поведінки держава спроможна реально та оптимально виконувати делеговані їй функції, а право – реалізовувати своє пряме призначення. Відтак державно-правові інституції, усвідомлюючи, що запорукою їхньої ефективності є здатність приймати справедливі закони та правильні рішення, яких дотримуватиметься соціум, повинні діяти у такий спосіб, який максимально стимулюватиме правомірну модель поведінки. Суспільна роль правомірної поведінки безпосередньо пов’язана із соціальним призначенням права, у ході здійснення якого досягаються цілі та завдання правового регулювання. Правомірна поведінка індивідуума, відповідно до її результатів та об’єктивного значення, і є фактично правом в дії. Правомірна поведінка є соціально корисною діяльністю індивідуума, спрямованою на забезпечення державних, правових, громадських і особистих інтересів, цінностей та цілей. Вона є цінністю для права саме тому, що сама особистість для неї є реальною цінністю.

Можемо стверджувати, що правомірна поведінка основана на таких найважливіших ціннісних елементах: правосвідомості та правовій культурі; розумінні індивідуумом того, що його права та свободи гарантовані законами та можуть оптимально реалізовуватися на практиці; свободі вибору, що дає індивідууму змогу діяти на власний розсуд й без будь-якого втручання; наявності особливих взаємовідносин між владою та індивідуумом, коли останній є рівноцінним партнером держави, який бере участь у прийнятті рішень, а також в інших процесах, здійснює контроль за діяльністю держави та її інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Свириденко Г. В. (2017). Правомірна поведінка: теоретико-прикладні засади: дис.... канд. юрид. наук. Київ. 215 с.
2. Панчишин Р. І. (2016). Детермінанти поведінки людини: філософсько-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів. 205 с.
3. Івановський Д. В. (2016). Правовий вплив на свідомість як чинник формування правомірної поведінки. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані*: монографія. За ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв. С. 608–625.
4. Башук С. Г. (2014). Правова активність: поняття, структура та види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків. 20 с.
5. Капітанська С. А. (2005). Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ. 15 с.
6. Теремцова Н. В. (2010). Природа правомірної поведінки людини (культура поведінки людини, механізм індивідуальної поведінки, антисуспільна поведінка, конформістська поведінка...). *Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право : збірник наук. праць. № 2 (6). С. 167–170.*
7. Башук С. Г. (2014). Соціальна поведінка і вплив цінностей на неї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Вип. 8. С. 4–7.*

REFERENCES

1. Svyrydenko H. V. (2017). *Pravomirna povedinka: teoretyko-prykladni zasady* [Legitimate behavior: theoretical and applied principles]: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk. Kyiv. 215 p. [in Ukrainian].
2. Panchyshyn R. I. (2016). *Determinanty povedinky liudyny: filozofsko-pravovyi vymir* [Determinants of human behavior: philosophical and legal dimension]: dys. ... kand. yurydychnykh nauk : 12.00.12, Lviv. 205 p. [in Ukrainian].
3. Ivanovskyi D. V. (2016). *Pravovyi vplyv na svidomist yak chynnyk formuvannia pravomirnoi povedinky* [Legal influence on consciousness as a factor in the formation of lawful behavior]. *Pravovyi vplyv na nepravomirnu povedinku: aktualni hrani : monohrafiia*. Za red. O. V. Kozachenka, Ye. L. Streltsova. Mykolaiv. P. 608–625 [in Ukrainian].
4. Bashchuk S. H. (2014). *Pravova aktyvnist: poniattia, struktura ta vydy* [Legal activity: concept, structure and types]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].
5. Kapitanska S. A. (2005). *Pravomirna bezdiialnist yak forma pravovoi povedinky* [Legitimate inactivity as a form of legal behavior]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv. 15 p. [in Ukrainian].
6. Teremtsova N. V. (2010). *Pryroda pravomirnoi povedinky liudyny (kultura povedinky liudyny, mekhanizm indyvidualnoi povedinky, antysuspilna povedinka, konformistska povedinka...)* [The nature of lawful human behavior (culture of human behavior, mechanism of individual behavior, antisocial behavior, conformist behavior...)]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo: zbirnyk naukovykh prats*. No. 2 (6). P. 167–170 [in Ukrainian].
7. Bashchuk S. H. (2014). *Sotsialna povedinka i vplyv tsinnostei na nei* [Social behavior and the influence of values on it]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia*. Vol. 8. P. 4–7 [in Ukrainian].

Дата надходження: 19.01.2024 р.

Taras HARASYMIV

Lviv Polytechnic National University,

Institute law, psychology and

innovative education,

Department of theory of law and constitutionalism,

Sc. D., Prof.,

e-mail: Taras.Z.Harasyimiv@lpnu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4627-4774>

VALUABLE MEASUREMENTS OF RIGHTEOUS BEHAVIO

The article provides a theoretical and legal analysis of the definition of lawful behavior, an understanding of its criteria, types, mechanism of formation and implementation in modern circumstances. Lawful behavior as a type of social behavior is a complex process of human and law interaction. This interaction consists in the influence of law on the behavior of an individual who, guided by the value system established in his mind, chooses his own model of behavior. It is the values that form and characterize the inner world of an individual: his spiritual state, will, feelings, mind, attitude to the macrocosm. On the other hand, an individual, being in society, performing certain acts and performing specific actions, may not always be educated about their regulation by law, but is mostly able to analyze his own behavior and evaluate it in relation to the task of harming or benefiting other members of society.

Lawful behavior is the basis of the legal order of modern civil society and the rule of law. It is through universal observance of lawful behavior that the state is able to perform its delegated functions realistically and optimally, and the right to realize its direct purpose. Therefore, state legal institutions, realizing that the key to their effectiveness is the ability to adopt fair laws and correct decisions that will be followed by society, should act in such a way that will maximally stimulate a lawful model of

behavior. The social role of legal behavior is directly related to the social purpose of law. In the process of its implementation, the goals and objectives of legal regulation are achieved. The lawful behavior of an individual in accordance with its results and objective meaning, and is actually a right in action. Legitimate behavior is a socially beneficial activity of an individual aimed at ensuring state, legal, public and personal interests, values and goals. It is a value for the law precisely because the individual itself is a real value for it.

It was found that lawful behavior is based on the following basic value elements: legal awareness and legal culture; an individual's understanding that his rights and freedoms are guaranteed by laws and can be optimally implemented in practice; freedom of choice, which enables the individual to act at his own discretion and without any interference; the presence of a special relationship between the government and the individual, when the latter is an equal partner of the state, who participates in decision-making, exercises control over the activities of the state and its institutions, as well as in other processes.

Key words: man; right; behavior; lawful behavior; values; legal norms; freedom of choice; socially useful act; legality; socially active lawful behavior; customary lawful behavior; conformist lawful behavior; marginal behavior.